

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน เกียรติกศักดิ์ บังเพลิง*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประเทศไทย

Guidelines to Promote Sustainable Bru Ethnic Tourism

Kiattisak Bangperng*

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 17 April 2024

Revised 8 June 2024

Accepted 15 June 2024

คำสำคัญ

การท่องเที่ยวชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์บรู

การท่องเที่ยววัฒนธรรม

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

* Corresponding author

E-mail address:

kiattisak.b@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ต้องการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวชาติพันธุ์บรู โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods research) สืบค้นคว้าเอกสารและงานวิจัย ลงพื้นที่สนามสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่ม และเก็บข้อมูลโดยแบบสอบถาม นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยแนวคิดทุนทางสังคมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์บรูเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มีทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มีศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่จำเป็นต้องสร้างระบบการจัดการแบบมีส่วนร่วม สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของวัฒนธรรม ให้นักท่องเที่ยวเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์จากนโยบายรัฐที่พัฒนาเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ในบริบทการท่องเที่ยว กลุ่มชาติพันธุ์สามารถปรับตัวสร้างพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมนำเสนอตัวตนชาติพันธุ์ในพื้นที่สาธารณะบนฐานทรัพยากรประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างภูมิใจ ชำรงชาติพันธุ์ สร้างสังคมพหุวัฒนธรรมและลดอคติชาติพันธุ์

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “วิถีโฮ ไท(ย)บรู: พลวัตชาติพันธุ์สู่ชาตินิยมไทย และการปรับตัวภายใต้กระแสการท่องเที่ยว” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2566

Keywords:

ethnic tourism,
Bru ethnicity,
cultural tourism,
sustainable tourism

Abstract

This research article aims to investigate approaches to promoting ethnic Bru tourism through a mixed-methods approach, which includes document and research surveying, fieldwork for participatory observation and questionnaire data collection, and analysis of the data using the concepts of social and cultural capital and sustainable tourism. The research findings indicate that the Bru ethnic group possesses substantial socio-cultural capital with the potential for sustainable tourism. It is essential to establish participatory management systems and foster interactions between tourists and cultural custodians. This approach enables tourists to appreciate the humanity and cultural values of the ethnic group, thereby deriving constructive benefits from state policies aimed at promoting economic development through tourism. Additionally, ethnic groups are able to adapt to the tourism context by forming socio-cultural spaces, expressing their ethnic identity in public with pride using historical and cultural resources, maintaining their ethnicity, developing a multicultural society, and reducing ethnic prejudice.

1. บทนำ

การท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นสิ่งที่มีการพัฒนายาวนาน เริ่มต้นจากกลุ่มคนชั้นสูงที่เป็นผู้ริเริ่มท่องเที่ยวแบบตะวันตก จากการยอมรับและปฏิบัติตามแนวคิดของแพทย์ให้ไปท่องเที่ยวตากอากาศและเปลี่ยนอากาศ เพื่อรักษาสุขภาพ การนำเอาเรือกลไฟมาใช้ในสมัยรัชกาลที่ 4 นับเป็นยุคเริ่มแรกของการเดินทางเสด็จประพาสไปต่างประเทศ เช่น เกาะสีชัง (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2556, น. 5) การขยายเส้นทางรถไฟและการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ทำให้การเดินทางของชนชั้นนำไปสู่พื้นที่รอบนอกและชนบท นอกจากนี้จะมีนัยการตรวจตราพื้นที่ สำรวจผู้คนหรือประชากรแล้ว ยังเป็นการเที่ยวชมวัฒนธรรม พื้นที่ และโบราณสถานต่าง ๆ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอันสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวเติบโตอย่างมากในช่วงหลังทศวรรษ 2520 เนื่องจากบรรยายการเปิดกว้างทางการเมืองเมื่อสิ้นสุดสงครามเย็น อีกทั้ง ประเทศไทยก็ถูกปะทะกับกระแสโลกาภิวัตน์ อันก่อให้เกิดการเชื่อมต่อข้ามพรมแดนพื้นที่ เกิดการไหลบ่าและเคลื่อนย้ายข้ามถิ่นข้ามที่ของผู้คน เงินทุน สินค้า เทคโนโลยี และอุดมการณ์หรือแนวคิด โดยนัยนี้ ทำให้เกิดการแพร่เข้ามาของกระแสแนวคิดพหุสังคมวัฒนธรรม ทำให้สังคมไทยเริ่มมีพื้นที่ทางสังคมให้กับกลุ่มคนหลากหลายเพิ่มขึ้น การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นก็คึกคักและแพร่หลาย โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชาติพันธุ์

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์นั้นมีผลกระทบทั้งบวกและลบ ในด้านหนึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว คนมีรายได้ ชาติพันธุ์ได้ฟื้นฟูหรืออนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเอง แต่การท่องเที่ยวก็ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ถูกท่องเที่ยว วัฒนธรรมถูกทำให้เป็นสินค้า มีส่วนลดทอนคุณค่าของวัฒนธรรมและประเพณีของพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ตลอดถึงทรัพยากรทั้งด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติอาจตกอยู่ในมือการจัดการของคนนอก โดยเฉพาะนายทุน ทำให้เจ้าของวัฒนธรรมเสียผลประโยชน์ และไร้อำนาจที่จะต่อรองรวมถึงผลิตซ้ำอคติในแง่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ต้องจำลองหรือแซ่แข็งตนเองให้อยู่ในภาพแทนของความเรียบง่าย เก๋ไก๋ เพื่อตอบสนองอารมณ์นักท่องเที่ยวที่ถวิลหาความแปลกหูแปลกตาหรือความโรแมนติก

อย่างไรก็ดี ในยุคการเปลี่ยนแปลงที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาททำให้การเดินทางสะดวกเคลื่อนไหลมากขึ้น การท่องเที่ยวยังนับวันเป็นที่นิยม ประกอบกับนโยบายรัฐได้ส่งเสริมการท่องเที่ยว นำวัฒนธรรมมาเป็นอุดมการณ์อำนาจหรือพลังในการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจโดยเฉพาะนโยบายซอฟต์พาวเวอร์ (soft power) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่จะพัฒนาประเทศ กลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในอีสาน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา ภาษาวรรณกรรม และประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ ประกอบกับวิถีชีวิตหรือการหาอยู่หากิน

ที่สัมพันธ์กับแหล่งธรรมชาติที่ได้รับการพัฒนาเชิงการท่องเที่ยว เช่น ภูเขาและป่าอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ป่าและภูผายลและภูพาน จึงทำให้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนบุรีรัมย์ที่สัมพันธ์กับแหล่งธรรมชาติมีความน่าสนใจเชิงการท่องเที่ยวจนถูกผนวกมาสู่การจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ในเงื่อนไขดังกล่าว ชาวบรูเองก็ตอบรับการท่องเที่ยวผ่านการแสดงทรัพยากรทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตัวเอง ผลของการจัดการท่องเที่ยวในด้านหนึ่งได้ทำให้คนรู้จักชาวบรูมากขึ้น มีรายได้จากการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่ได้รับการสนับสนุนและการจัดการที่เหมาะสม จึงทำให้เกิดผลกระทบ เช่น การสร้างภาพแทนความเก่าแก่ดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้บทความวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาทุนทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บุรีรัมย์กับการปรับตัวเข้ากับความเสี่ยงเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการท่องเที่ยว นำมาตีความแล้ววิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน ทำให้การท่องเที่ยวเกื้อประโยชน์เชิงสร้างสรรค์ ไม่เบียดขับและลดทอนทุนหรือคุณค่ามนุษย์ สร้างความยั่งยืนต่อทรัพยากรวัฒนธรรมและธรรมชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ ก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะเจ้าของวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว มีอำนาจจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และธำรงชาติพันธุ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลง

2. กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในยุคแรก การศึกษาชาติพันธุ์เชิงอัตลักษณ์ (identity) มุ่งศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมของความเป็นชาติพันธุ์ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ที่เหมือนกัน เสมือนเป็นแก่นแกนของความเป็นกลุ่มวัฒนธรรมเรียกว่า อัตลักษณ์ เป็นการมองความเป็นชาติพันธุ์คล้ายกับพันธกรรมหรือเชื้อชาติที่ตายตัวแบบสารัตถนิยม (Essentialism) (นิตี ภาวครพันธุ์, 2558) การศึกษานำร่องดังกล่าวนี้ ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ไม่สามารถอธิบายความเปลี่ยนแปลงหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ตลอดจนรอยปริแยกแตกหักและความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ตามบริบทเงื่อนไขการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การทำความเข้าใจชาติพันธุ์จึงต้องคำนึงถึงการปรับตัวต่อรองทางวัฒนธรรมกับเงื่อนไข อำนาจ และการเปลี่ยนแปลงแบบ “พลวัตชาติพันธุ์” อันเป็นการทำความเข้าใจตัวตนทางชาติพันธุ์ ที่ไม่อาจพิจารณาได้แต่เพียงหน่วยหรือขอบเขตเชิงวัตถุวิสัยทางวัฒนธรรม หากแต่ควรพิจารณาบริบทความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่เป็นพลวัต เลื่อนไหล ไปตามพื้นที่ อำนาจ และสถานการณ์ด้วย (Leach, 1964; Seidenfaden, 1952) อันจะทำให้เข้าใจความเป็นชาติพันธุ์ที่ก่อรูปเป็นตัวตนหรือกลุ่มทางวัฒนธรรมตามที่เป็นจริง ในประเด็นนี้ คายส์ (Keyes, 1975) พบว่า ชาติพันธุ์ถูกสร้างขึ้นตามเงื่อนไขเศรษฐกิจ การเมืองและสถานการณ์ที่เลื่อนไหลตลอดเวลา ผ่านการศึกษาชาวกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย-พม่า ขณะที่ คอนโดมินาส (Condominas, 1990, p. 70) ก็ได้พบพลวัตชาติพันธุ์เช่นเดียวกันในการศึกษาชาวไตหรือไทซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่า

ประชากรกลุ่มอื่น ทำให้ชาติพันธุ์กลุ่มอื่นรับเอาภาษาและกฎเกณฑ์ทางสังคมของคนไทเข้ามาผสมผสานอย่างเป็นพลวัต

จะเห็นได้ว่า ชาติพันธุ์เป็นกลุ่มที่ปรับตัวแสดงพลวัตชาติพันธุ์อยู่ตลอดเวลาตามเงื่อนไขทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ เป็นผู้กระทำการที่มีศักยภาพที่จะใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเองในการปรับตัว แม้กระทั่งในเรื่องการท่องเที่ยว กลุ่มชาติพันธุ์ยังได้นำเอาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้ในการปรับตัว ผสมผสาน และต่อรองในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ ทุนทางสังคม (social capital) นั้น บูดิเยอร์ได้ให้ความหมายว่า เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่สามารถสร้างมูลค่าและแปรเปลี่ยนเป็นผลประโยชน์ได้ (Bourdieu, 2014) ตลอดถึงเป็นรากฐานและกลไกของกรอบครัวเรือนเครือญาติ และสถาบัน ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม (ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข, 2550) ทุนทางสังคมร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นเครือข่าย เป็นลักษณะที่ไว้วางใจกัน ฟิงพาอาศัยช่วยเหลือ (Turnbull et al., 2019) ขณะที่พัทนาม (Putnam, 1993) ได้เสนอทุนทางสังคมว่า เป็นเครือข่ายมาตรฐานและความไว้วางใจที่เกิดจากการมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น ส่วนทุนทางวัฒนธรรมสัมพันธ์กับสิ่งที่บุคคลได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมอันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่สามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าได้ ทุนทางวัฒนธรรมแสดงออกผ่านพฤติกรรม เช่น ความรู้ รสนิยม กิริยามารยาท (ชนิดา เสงี่ยมไพศาลสุข, 2550) เราสามารถเข้าใจทุนทางวัฒนธรรมได้ใน 1) ร่างกาย ซึ่งเป็นลักษณะอุปนิสัย (habitus) 2) วัตถุ ปรากฏในรูปทรัพย์สินทางวัฒนธรรมที่สามารถครอบครองและสะสมได้ เช่น ภาพวาด หนังสือ เครื่องดนตรี 3) ทุนที่อาศัยการสถาปนา เป็นทุนที่เกิดจากการรับรองจากสถาบันที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกด้วยกัน

ในสังคมไทย ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมได้รับความสนใจและแพร่หลายในช่วงปลายยุคสงครามเย็นหลังทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ท่ามกลางบริบทของการเกิดขึ้นของกระแส “วัฒนธรรมชุมชน” (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548) เพื่อวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง หลังวิกฤติเศรษฐกิจ 2540 เป็นต้นมา รัฐนำทุนสังคมวัฒนธรรมมาเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การทำให้วัฒนธรรมเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์, 2559, น. 94-95) นอกจากนี้ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในสังคมไทย แนวคิดพหุสังคมวัฒนธรรมได้เข้ามาเป็นแนวคิดที่เคลื่อนไหว วิพากษ์ และพัฒนาสังคมไทย ส่งผลให้เกิดพื้นที่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม แม้รัฐไทยจะมีได้กำหนด “นโยบายพหุทางวัฒนธรรม” อย่างเป็นทางการ (ศิริจิต สุนันตะ, 2556) แต่แนวคิดดังกล่าวกลายเป็น “กระแส” สำคัญที่เติบโตในสังคมไทย

สิ่งนี้ทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีพื้นที่แสดงตัวตนเชิงการท่องเที่ยวอย่างหลากหลายตามไปด้วย โดยมีนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐสนับสนุน

พร้อมกับกระแสพหุสังคมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเติบโต งานที่ศึกษาเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมและสังคมมีเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน โดยงานเหล่านี้พยายามที่จะค้นหาว่าอะไรคือทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการที่จะส่งเสริมอนุรักษ์ในฐานะคุณค่าอันดีงามของชุมชนพัฒนาศักยภาพชุมชน ตลอดถึงปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง งานเหล่านี้จำนวนมากเน้นไปที่การปรับตัวและส่งเสริมการท่องเที่ยวตามกระแสที่รัฐไทยพยายามวางนโยบายเพื่อให้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมไม่ได้มีเพียงคุณค่าเท่านั้น หากแต่ยังสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจอันจะมีผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างมีนัยสำคัญด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะทบทวนงานดังกล่าวเหล่านี้ต่อไป

งานวิจัยศึกษาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมจำนวนหนึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อพัฒนา (R&D) ที่พยายามจะวิเคราะห์ปัญหาของพื้นที่ และค้นหาศักยภาพของพื้นที่โดยมุ่งเน้นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชน กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ (2564, น. 75-91) ศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ได้เห็นถึงการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นยุทธวิธีสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางการจัดการหลากหลายขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชุมชน มีการนำทรัพยากรต้นทุนทางวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มีอยู่เดิมในพื้นที่มาปรับใช้พัฒนาชุมชน

ทุนทางวัฒนธรรมในการจัดการหรือการปรับตัวทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์ นับเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาให้เกิดรายได้แบบพึ่งตนเอง งานของพนิตสุภา ธรรมประมวล และ กาสัก เตชะชนหมาก (2566, น. 65-63) ศึกษา “การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจชุมชนของชมรมโฮมสเตย์เพื่อนเกษตร อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง” พบว่า ชมรมโฮมสเตย์เพื่อนเกษตรมีเสถียรภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรม ชุมชนได้มีโอกาสและมีความเข้มแข็งทางธุรกิจ แต่สำหรับบงกช เจนชัยภูมิ และคณะ (2560, น. 150-159) ได้ขยายพรมแดนการศึกษาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมข้ามแดนไปพิจารณาสังคมใน สปป.ลาว โดยศึกษา “เรื่องเล่าจากวังเวียง : ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ท่องเที่ยว” พบว่า ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในเมืองวังเวียงมีความเข้มแข็งเพราะชุมชนเรียนรู้จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักหวงแหนในพื้นที่ของตน ความเอื้ออาทรต่อกันก่อให้เกิดพลังทางวัฒนธรรมที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งท่ามกลางกระแสทุนนิยม

การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่มชาติพันธุ์และการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์กับกระแสการท่องเที่ยว วิวิทย์ ประสานศักดิ์วี และคณะ (2560, น. 110-123) ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตกับกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อกร บ้านวังกาแพง พบว่า

ทุนทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีแห่หอดอกผึ้ง และการตีโพน ที่ยังถูกรักษาธำรงและผลิตซ้ำมาอย่างต่อเนื่อง และทุนวัฒนธรรมการร้องปี่เรเร ความเชื่อเรื่องผีและการเป่าใบไม้ จัดเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะนำมาสู่การจัดการศึกษาตลอดชีวิต

นอกจากทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว การศึกษาจำนวนไม่น้อยมุ่งความสนใจทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กับการปรับตัวในบริบทของการท่องเที่ยว ดารณี พลอยจั่น (2559, น. 6-17) ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นกลยุทธ์ส่งเสริมเชิงการท่องเที่ยว เห็นว่า ทุนทางวัฒนธรรมการแต่งกาย ภาษา และประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สามารถที่จะใช้เป็นกลยุทธ์การพัฒนาหรือส่งเสริมเชิงการท่องเที่ยว สำหรับชาวอาข่า ก็นับว่าเป็นอีกชาติพันธุ์หนึ่งที่ถูกศึกษาเรื่องทุนทางวัฒนธรรมและสังคมเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดย รุจิภาส บุญสำเร็จ และสันติธร ภูริภักดี (2564, น. 7-18) ได้พบทุนทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ความเข้มแข็งของครอบครัว และทุนวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย พิธีกรรมด้านการเกษตร ด้านความเชื่อเรื่องวิญญาณ เป็นต้น เป็นทุนที่มีศักยภาพที่จะนำไปสู่การพัฒนาเป็นกลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอาข่าได้ ชวดี โกศล (2561, น. 64-73) ศึกษาการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า การรวมกลุ่มกันของชาวชุมชนทำให้เกิดพลังทางด้านการเมืองในการต่อรองและการสร้างเครือข่ายทางชาติพันธุ์ แปลงทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นตนเอง

กลุ่มชาติพันธุ์บรูนับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่เผชิญกับการท่องเที่ยว แม้ชาวบรูจะมีประวัติศาสตร์การอพยพเคลื่อนย้ายมายาวนาน แต่เริ่มปรากฏตัวในฐานะหน่วยของการถูกศึกษาในช่วงปลายยุคสงครามเย็น ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ได้ศึกษาภาษาบรูร่วมกับ “คนใน” ที่เป็นชาวบรูคือ สี ฟึ่งป่า และจัดทำพจนานุกรมบรู-ไทย-อังกฤษ (A Bruu-Thai-English dictionary) (ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ และ สี ฟึ่งป่า, 2523) ต่อมา ภาษาบรูยังได้รับการศึกษาโดยนักวิจัยที่มี ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ เป็นที่ปรึกษา ได้แก่ งานศึกษาภาษาบรูเปรียบเทียบกับภาษากูยและโซ (เอกวิทย์ จิโนวัฒน์, 2526) และการศึกษาระบบเสียงภาษากูย บรู และโซในเชิงภาษาศาสตร์เปรียบเทียบ (เกนี เจอร์รี่, 2528) ในเวลานี้ นอกจากภาษาแล้ววิถีชีวิต วัฒนธรรม โลกทัศน์ และความเชื่อประเพณีของชาวบรูก็ถูกทยอยศึกษามากขึ้น ทำให้พบว่า พิธีระเบียบ โลกทัศน์ ประเพณี และพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นบรูอย่างเป็นเอกลักษณ์ (จิตรกร โพธิ์งาม, 2536; ชนาธิป บุญเกตุ, 2541; พันธ์ ดอกบัว, 2553; พิสิฐ บุญไชย, 2545; พุฒิภักดิ์ พูลลาภ, 2555; ภัททิยา ยิมเรวัต, 2525; ยุพา อุทามนตรี, 2539; สมใจ ศรีหล้า, 2550) ในบริบทของประเทศไทยและการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง ชาวบรูยังได้ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ผสมผสาน

กับวัฒนธรรมไทยและไทยอีสาน (พุมิพันธ์ พูลลาภ, 2555; สมใจ ศรีหล้า, 2550) และสร้างสัมพันธ์กับญาติพี่น้องในถิ่นมาตุภูมิฝั่งลาวในบริบทพื้นที่ชายแดน (พนัส ดอกบัว, 2553) นอกจากนี้ คนบรูในฐานะประชากรกลุ่มน้อยยังต่อสู้ต่อรองและปรับตัวกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เผชิญ เช่น โครงสร้างวัฒนธรรมคนลาวที่ครอบงำ อำนาจพื้นที่ชายแดน การไร้ที่ทำกิน และอำนาจรัฐ โดยยังรักษาความเป็นบรูไว้ได้ภายใต้การดิ้นรนปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการเมืองอย่างพลวัต (เกียรติศักดิ์ บังเพลิง, 2558) งานเหล่านี้ต่างสะท้อนให้เห็นรายละเอียดหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชาวบรูว่าเป็นอย่างไร และพวกเขาดำรงความเป็นชาติพันธุ์ผ่านการปรับตัวและต่อสู้ต่อรองอย่างไร ในแง่นี้ งานส่วนใหญ่ยังไม่ได้ศึกษาอำนาจและนโยบายการทองเที่ยวที่เข้ามาปะทะปฏิสัมพันธ์กับชาวบรู อันส่งผลต่อการปรับตัวเชิงการท่องเที่ยวซึ่งตามมาด้วยผลกระทบในมิติการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ และการทองเที่ยวที่เกิดขึ้นนั้นจะถูกจัดการให้เกื้อกูลต่อลักษณะชาติพันธุ์บรูแบบยั่งยืนอย่างไร ยังขาดการศึกษาวิเคราะห์ ดังนั้น จึงควรที่จะมีการศึกษาการท่องเที่ยวชาติพันธุ์บรู วิชาการให้เห็นแง่มุมของผลกระทบที่เกิดกับกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว และเชื่อมโยงทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ทำความเข้าใจ “การเป็นผู้กระทำการ” และ “การอ้างชาติพันธุ์” ในสังคมร่วมสมัย พร้อมหาแนวทางการจัดการทองเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะกรณีศึกษาพื้นที่ที่มีโจทย์หรือประเด็นการจัดการทองเที่ยวกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์เฉพาะตัวอย่างอีสานตอนบนที่รวมกลุ่มกันในนาม “สนุก” (สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร) ซึ่งเป็นโจทย์ที่งานวิจัยนี้ต้องการศึกษา

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพกับเชิงปริมาณ

3.1 การวิจัยคุณภาพดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1.1 ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (document research) เพื่อสำรวจสถานะองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทำความเข้าใจประเด็นและแนวคิดในการพัฒนาโจทย์และใช้เป็นกรอบในการดำเนินการวิจัย

3.1.2 ลงพื้นที่สนาม (fieldwork research) เพื่อเก็บข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์บรู โดยเลือกพื้นที่ชุมชนชาติพันธุ์บรูในเทศบาลดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และชุมชนบรูในอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและปรับตัวกับการทองเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรม สังเกต และสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มชาติพันธุ์บรูในพื้นที่ ทั้งได้มีการจัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ระดมความคิดเห็น

และประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหา และโอกาส (SWOT) ตลอดถึงแนวทางการจัดการ
การท่องเที่ยวชุมชนชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน

3.1.3 ตรวจสอบ วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา (data analysis) เพื่อตอบ
โจทย์ทุนทางสังคมวัฒนธรรมกับปรับตัวเชิงการท่องเที่ยว และเสนอแนวทางการส่งเสริม
การท่องเที่ยวชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณดำเนินการดังต่อไปนี้

3.2.1 ออกแบบสอบถามเพื่อตอบจุดมุ่งหมายของการศึกษาให้ครอบคลุมตามกรอบ
แนวคิดของการศึกษา โดยขอรับการปรึกษาแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ นำแบบสอบถามที่
สร้างขึ้น เสนอต่อผู้มีประสบการณ์ด้านทุนทางสังคมวัฒนธรรมและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
เพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงตามโครงสร้างและเนื้อหา พร้อมทั้งขอคำแนะนำในการปรับปรุง
แก้ไขแบบสอบถามให้มีความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน

3.2.2 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาแก้ไข จากนั้นนำ
แบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ประชากรในพื้นที่
จำนวน 20 ชุด แบบสอบถามใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive
statistics) สถิติเชิงอนุมาน (analytical statistics) และสถิติการตรวจสอบคุณภาพของ
แบบสอบถามหาค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น (reliability coefficient) โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์
แอลฟา (α -coefficient) ของครอนบาค (ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง, 2554, น. 167) นำแบบสอบถาม
ที่ผ่านการทดลองใช้ มาปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามจนถูกต้องสมบูรณ์แล้วจัดพิมพ์และดำเนินการ
เก็บรวบรวมข้อมูลจริงในขั้นตอนการลงพื้นที่สนาม

3.2.3 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง
ลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (check-list) ใช้วิธีการหาค่าความถี่ (frequency) แล้วสรุป
ออกมาเป็นร้อยละ (percentage) วิเคราะห์ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อหาแนวทาง
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ใช้วิธีการหา
ค่าเฉลี่ย (mean: $\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation: SD)

ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณแล้ว นำมาเปรียบเทียบตรวจสอบ
แล้วตีความวิเคราะห์ด้วยแนวคิดเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หลังจากนั้นเขียนรายงาน
ผลการวิจัยในลักษณะการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านประชากร งานวิจัยนี้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภู โดยเลือกกลุ่มประชากร
ในพื้นที่ด้วยเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัย คือ เป็นเจ้าของวัฒนธรรมและบุคคล

ที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ประเพณี วัฒนธรรมและเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กลุ่มชาติพันธุ์บรู ประกอบด้วย ผู้นำศาสนา 5 ท่าน เจ้าหน้าที่รัฐและผู้นำท้องถิ่นและท้องที่ 10 ท่าน ครู 4 ท่าน ประชาชนทั่วไป 56 ท่าน แบ่งเป็นชาย 37 คน คิดเป็นร้อยละ 66.07 และ หญิง 19 คน คิดเป็นร้อยละ 33.93 อาชีพเกษตรกร 27 คน คิดเป็นร้อยละ 48.21 อาชีพทั่วไป จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 28.57 อาชีพจักรสาน จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 8.93 อาชีพจับปลา จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 8.93 รวมประชากรทั้งสิ้น 75 คน

4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษา 3 แห่ง คือ ชุมชนเทศบาล ดงหลวง อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ชุมชนท่าล้ง และชุมชนเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

4.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้ศึกษาทุนทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บรู ตลอดจนการปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะการท่องเที่ยวในแต่ละช่วงเวลานำมาตีความแล้ววิเคราะห์แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน

4.4 ขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยนี้ศึกษาในช่วงระยะเวลา เดือนกุมภาพันธ์ 2566 - เมษายน 2567

5. ผลการวิจัย

ชาติพันธุ์บรูเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ประชากรของภูมิภาคอีสาน มีประชากรประมาณ 30,000 คน กระจายตัวอยู่ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี มุกดาหาร สกลนคร และ บึงกาฬ ชาวบรูแต่ละพื้นที่มีประวัติการอพยพเคลื่อนย้ายข้ามมาจาก สปป.ลาว ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน โดยมีกำหนดช่วงระยะเวลาตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวบรูในพื้นที่ที่ผู้วิจัยศึกษานี้ อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งชุมชนอยู่ในเขตอำเภอโขงเจียมและ อำเภอดงหลวง โดยจารีต ชาวบรูเป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างทางวัฒนธรรมและการจัดองค์กรทางสังคมโดยเฉพาะ โดยอาศัยความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติหรือผี จัดโครงสร้างองค์กรชุมชนสร้างกฎเกณฑ์ระเบียบและข้อห้ามควบคุมพฤติกรรมและความสัมพันธ์สมาชิกชุมชน อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมและประเพณีพิธีกรรมลาวที่มีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเป็นพรหมแดน วัฒนธรรมที่แวดล้อม ปิดล้อม หรือครอบงำกลุ่มชาติพันธุ์บรูที่มีประชากรน้อยกว่า ชาวบรูจึงปรับตัวเข้าหาวัฒนธรรมลาว โดยรับภาษา พุทธศาสนา และยึดครองประเพณีลาวมาปรับเข้ากับ วัฒนธรรมตัวเองอย่างผสมผสานจนกลายเป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมอย่างมีเอกลักษณ์และมีความน่าสนใจเชิงการท่องเที่ยวจนได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การท่องเที่ยวชุมชนบรู ประเพณี “บรูไฮ ไทโซ่”

ในแง่ของการท่องเที่ยว พบว่า ชาวบุรีรัมย์มีศักยภาพทางวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยวตามหลัก SWOT โดยมีจุดแข็งคือ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่ใกล้กับเส้นทาง การท่องเที่ยวชายแดน และมีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย จุดอ่อน คือ ขาดการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลายมิติ เช่น งบประมาณที่ต่อเนื่อง การสร้างการมีส่วนร่วม การเห็นคุณค่ากลุ่มชาติพันธุ์ และการสร้างภาคีเครือข่าย ตลอดจนชาวบุรีรัมย์ยังขาดองค์ความรู้เรื่องกระบวนการจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ โอกาส คือ กระแสการท่องเที่ยวที่นโยบายรัฐสนับสนุนส่งเสริมเพื่อพัฒนาพื้นที่และเศรษฐกิจโดยเฉพาะนโยบาย soft power ที่รัฐบาลตั้งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาประเทศ ประกอบกับการเดินทางท่องเที่ยวเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในโลกสมัยใหม่เพื่อแสวงหาประสบการณ์และเรียนรู้กับสิ่งใหม่ ๆ รวมถึงพักผ่อนจากความเคร่งเครียดหรือการทำงาน นับเป็นโอกาสที่ชาวบุรีรัมย์สามารถพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยววัฒนธรรมของตนให้เกิดคุณค่าในเวทีการท่องเที่ยวได้

อุปสรรค คือ อีสานมีพื้นที่ท่องเที่ยวทั้งการท่องเที่ยวธรรมชาติและท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือศาสนา เช่น น้ำตกสร้อยสวรรค์ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม เกาะแก่งต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขง ศาสนสถาน ลานพญานาค หอแก้วมุกดาหาร พระธาตุพนมและพระธาตุอื่น ๆ เป็นต้น นับเป็นพื้นที่เชิงการท่องเที่ยวหลักที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้การท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นต้องหาจุดเด่นในแข่งขันหรือสร้างความน่าสนใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสวิถีชุมชนชาติพันธุ์ นอกจากนี้ บางชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยมีหน่วยงานรัฐและนักวิชาการสนับสนุน มักให้ภาพความเป็นบุรีรัมย์ที่เก่าแก่ดั้งเดิม เช่น มนุษย์ถ้ำ ไทยข้าว อันส่งผลต่อการมองคนบุรีรัมย์แบบเผด็จการหรือความเป็นอื่น ตลอดจนการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ยังขาดการสร้างการมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่ายอย่างครอบคลุม

ตารางที่ 1

ตัวอย่างผลคำตอบแบบสอบถามทุนทางวัฒนธรรม

ข้อ	ประเด็น	$\bar{x}$	SD	ระดับ
1.	ศิลปะการแสดงและดนตรี (เช่น การรำ การร้อง)	2.30	1.07	น้อย
2.	อาหาร	3.67	0.54	มาก
3.	ภูมิปัญญาหรือความรู้ความสามารถในการผลิตเฉพาะตัว เช่น การจักสานกระติบข้าวหรือหวดหนึ่งข้าว การเหยา	3.72	0.56	มาก
4.	ความเชื่อ หรือศาสนา	3.89	0.50	มาก

ตารางที่ 1

ตัวอย่างผลคำตอบแบบสอบถามทุนทางวัฒนธรรม (ต่อ)

ข้อ	ประเด็น	$\bar{X}$	SD	ระดับ
5.	ชนบทรอบน้อมประเพณี	3.80	0.59	มาก
6.	ชุดการแต่งกายประจำชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์	2.15	1.28	น้อย
7.	วัฒนธรรมด้านวัตถุ เช่น บ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ (ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน)	3.39	0.65	ปานกลาง
8.	ภาษาบุญ	4.04	0.43	มาก
9.	การแสดงว่าตัวเองบุญ (ตัวตนชาติพันธุ์บุญ)	3.91	0.75	มาก
10.	การรักษาชื่อเรียกชาติพันธุ์ "บุญ"	3.87	0.79	มาก
11.	การอบรมเลี้ยงดูสมาชิกทางสังคม	2.33	1.15	น้อย
12.	การพัฒนาตนเองทางด้านการศึกษา	2.56	0.83	ปานกลาง
13.	จารีตรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การเกษตรกรรม การหาปลา การหาของป่า	3.26	0.58	ปานกลาง
14.	คุณค่าหรืออุดมการณ์ของชุมชน/ชาติพันธุ์ เช่น คนบุญไม่ทิ้งกัน คนบุญซื่อสัตย์ คนบุญรักอิสระ	3.69	0.63	มาก

ในด้านทุนทางวัฒนธรรม ผลจากการแจกแบบสอบถามพบว่า ชาวบุญมีทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพที่จะนำมาปรับตัวกับการท่องเที่ยว โดยทุนที่พวกเขาให้ความสำคัญอันดับแรกคือ ภาษาบุญ ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, $SD = 0.43$) รองลงมาคือการแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์บุญ ($\bar{X} = 3.91$, $SD = 0.75$) และความเชื่อหรือศาสนา ($\bar{X} = 3.89$, $SD = 0.05$) ซึ่งแสดงออกผ่าน บุญประเพณีภายใต้วัฒนธรรมพุทธศาสนาที่ชาวบุญรับเข้ามาผสมผสาน เช่น “บุญโฮ ไทโซ่” บุญบั้งไฟ พิธีกรรมเลี้ยงบ้าน การฟ้อนรำบุญ การแต่งกาย และวิถีชีวิตคนบุญ ส่วนทุนทางสังคมพบว่า มีการช่วยเหลือพึ่งพาเกื้อกูลกันในครอบครัวหรือสังคมในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$, $SD = 0.53$) รองลงมาคือระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว ($\bar{X} = 4.15$, $SD = 0.36$) และมีความเชื่อถือและไว้วางใจในครอบครัวและชุมชน ($\bar{X} = 4.13$, $SD = 0.47$)

ด้านแนวทางการส่งเสริมเชิงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์/สอบถาม ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างพบว่า ควรสร้างการมีส่วนร่วมจากคนใน (ชาวบุญ) ทุกระดับ และสร้างภาคีเครือข่ายทั้งประชาชน ภาครัฐ และเอกชน โดยพบว่า ชุมชนอยากให้มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นมากกว่าด้านอื่น อยู่ในค่าเฉลี่ยระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.51$, $SD = 0.84$) รองลงมาคือ การส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐ

ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เช่น นโยบายและงบประมาณ ($\bar{X} = 2.45$, $SD = 0.92$ และ $\bar{X} = 2.40$, $SD = 0.94$ ตามลำดับ) และที่มีค่าเฉลี่ยน้อยคือ ขาดการติดตามและประเมินผลโครงการ/กิจกรรมที่ผ่านมาและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = 2.02$, $SD = 1.05$) และขาดการการสนับสนุนจากภาคเอกชน ($\bar{X} = 1.87$, $SD = 0.97$) นอกจากนี้ การส่งเสริมการท่องเที่ยวชาติพันธุ์อย่างยั่งยืนควรให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีทั้งในเรื่องความเป็นมา การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ตามความเป็นจริงโดยคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ “ชาติพันธุ์คือคน” เป็นสำคัญ และการท่องเที่ยววัฒนธรรมควรเชื่อมโยงกับแหล่งธรรมชาติในพื้นที่ เช่น น้ำตก ภูเขา ป่าไม้เพื่อพัฒนาพื้นที่อย่างเชื่อมโยง

6. อภิปรายผล

ภาคอีสาน เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และพัฒนาการเป็นบ้านเมืองมาช้านาน เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างก่อนที่จะถูกผนวกรวมมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยในปัจจุบัน ประชากรโดยส่วนใหญ่ในอีสานเป็นคนลาวหรือที่เรียกว่าไทยอีสาน แต่ทั้งนี้ก็ยังมียุทธศาสตร์ชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกัน เช่น กูย เขมร ผู้ไท กะเลิง แสก ญ้อ ญัฮกุร อีสานจึงเต็มไปด้วยผู้คนที่หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และ สุจิตต์ลักษณ์ ดิผดุง, 2547) กลุ่มชาติพันธุ์บูรณับว่าเป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในอีสาน ในอดีต คนลาวและไทยรับรู้ว่าคุณค่าของพวกเขาเป็นพวกข้า ที่มีนัยถึงการเป็นไพร่หรือข้าทาส อีกทั้ง คนบูรณมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ นำมาอธิบายโลกรอบตัว จัดการโรคภัยไข้เจ็บ กระทั่งใช้เป็นมนต์คาถา (magic) เพื่อดำเนินชีวิตให้ได้รับการปกป้องคุ้มครอง รักษาโรคภัยไข้เจ็บ หรือกำจัดความชั่วร้ายต่าง ๆ ตามความเชื่อ โดยนัยนี้ โครงสร้างวัฒนธรรมและความเชื่อของพวกเขาจึงแตกต่างจากวัฒนธรรมพุทธศาสนา (ของคนลาวและไทยที่ถือว่าวัฒนธรรมตนเองมีความศรัทธา) มีผลให้ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติและมนต์คาถาของชาวบูรณมีลักษณะตรงข้ามกับการมีอารยธรรม กลายเป็นความมั่งงายหรือล้าหลัง เป็นการจัดลำดับช่วงชั้นระหว่างความล้าหลังและความศรัทธา (ธงชัย วินิจจะกุล, 2560) โดยนัยนี้ ชาวบูรณจึงพยายามผสมผสานวัฒนธรรมตนเองเข้ากับวัฒนธรรมและฮีตคองประเพณีของคนลาวหรือไทยอีสานในการสร้างความสัมพันธ์กับคนลาวที่เป็นคนหมู่มากในพื้นที่ แสดงถึงการปรับตัวท่ามกลางความเป็นอื่นที่มีต่อพวกเขา ทั้งนี้ สังคมอีสานเป็นผลผลิตที่ถูกประกอบสร้างทั้งทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจโดยรัฐไทย (ดาร์เร็น เมตตาริกานนท์, 2546; Keyes, 1967) ในกรณีที่รัฐไทยเคยกังวลต่อปัญหาภูมิภาคนิยมของอีสาน (ชาร์ลส์ เอฟ คายส์, 2552) โดยเฉพาะกรณีกลุ่มคนลาวจะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของคอมมิวนิสต์ในประเทศลาวในยุคสงครามเย็น แต่ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ที่ท้าวใจในภาคอีสานกลับพบว่า แม้นอีสานจะมีลักษณะชาติพันธุ์คล้ายกับคนลาวในประเทศลาว แต่พวกเขาก็ไม่ได้ถือว่าตนมีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นลาว ไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่ง

ของคอมมิวนิสต์ในประเทศลาวเสมอไป ลักษณะชาติพันธุ์กับอัตลักษณ์ของชาติจึงไม่ใช่สิ่งเดียวกันในสำนึกและความรับรู้ของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Keyes, 1966) ในทางตรงกันข้าม อีสานกลับมีความรู้สึกผูกพันในเชิงวัฒนธรรมและสังคม (ตลอดถึงความภักดี) กับศูนย์กลางอำนาจของกรุงเทพฯ การต่อสู้ต่อรองของคนอีสานไม่ใช่เพื่อที่จะแยกขาดจากศูนย์กลางกรุงเทพหรือไทย แต่เป็นการต่อสู้ต่อรองเพื่อปากท้องหรือมิติเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดการพัฒนาจากศูนย์กลางรัฐบาลกรุงเทพ ในแง่นี้ คนอีสานเป็นร่างทรงของความเป็นไทย การที่ชาวบุรีรัมย์ประเพณีและวัฒนธรรมของคนอีสานโดยมีพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (popular Buddhism) เป็นพื้นฐานสำคัญนั้น มีนัยต่อการสร้างความเป็นพลเมืองไทยที่ซ้อนทับบนวัฒนธรรมคนอีสาน สร้างพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural space) เพื่อปรับตัวและได้รับการยอมรับจากคนลาว ภายใต้โครงสร้างวัฒนธรรมพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นเสาหลักหรืออุดมการณ์ของรัฐไทย (Seidenfaden, 1952) อย่างมีนัยสำคัญด้วย

ผลของการปรับตัวผสมผสานทางวัฒนธรรมทำให้เส้นพรมแดนความแตกต่างกับคนอีสานและไทยพราเลือนมากขึ้น มีผลให้ชาวบุรีรัมย์ระดับสถานภาพสร้างความสัมพันธ์กับคนอีสานในท้องถิ่น อักแพงหรือเชื้อเชิญกันและกันเข้าร่วมงานบุญประเพณี ดังที่งานของเกียรติศักดิ์ บังเพลิง (2558) พบว่า การปรับตัวรับวัฒนธรรมพุทธศาสนาทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บุรีรัมย์สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับคนอีสานในท้องถิ่น สร้างความสัมพันธ์เป็นเสี้ยวเหวเกยอัก (เพื่อนพี่น้องที่รักผูกพันกัน) แต่ยังรักษาภาษาบุรีรัมย์และวัฒนธรรมจารีตไว้อย่างผสมผสาน ทำให้ชาวบุรีรัมย์ชาติพันธุ์ได้อย่างเลื่อนไหล

เมื่ออีสานเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่รัฐพยายามส่งเสริมเพื่อใช้เป็นกลไกในการพัฒนาพื้นที่และเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมพุทธศาสนาของชาวบุรีรัมย์ได้กลายเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ในพื้นที่อำเภอโขงเจียม อุทยานแห่งชาติผาแต้มถูกรัฐพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถชมธรรมชาติ วิถีทัศน์แม่น้ำโขง และสัมผัสภาพแต้มสีโบราณ (ก่อนยุคประวัติศาสตร์ในสมัยมนุษย์ถ้ำ) ชุมชนบุรีรัมย์ซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ถูกผนวกกรมให้แสดงเชิงการท่องเที่ยว ภาพคนบุรีรัมย์ที่ปรากฏต่อนักท่องเที่ยวคือการแสดงเป็นมนุษย์ถ้ำ นุ่งผ้าเตี่ยวเปลือยกายท่อนบนใส่วิกผมยาวรุงรัง นั่งดื่มยาสมุนไพรให้นักท่องเที่ยวได้ชิมพร้อมกับมีจำหน่าย (กิจกรรมนี้ได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยชื่อดังแห่งหนึ่งในภาคอีสาน) ฉะนั้นแล้ว การที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับภาพแต้มสีโบราณดูประจวบเหมาะกันอย่างจงใจกับการได้เห็นมนุษย์ถ้ำ และวิถีชีวิตจากยอดผาแต้มที่มองเห็นแม่น้ำโขงทั้งฝั่งไทยและลาว สิ่งนี้สร้างความแปลกหูแปลกตาให้กับนักท่องเที่ยวไม่น้อย ภายหลังต่อมา ชาวบุรีรัมย์ได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตคนบุรีรัมย์ในชุมชนมีโฮมสเตย์สำหรับให้นักท่องเที่ยว

สัมผัสกับวิถีคนบรูอย่างใกล้ชิด โดยชุมชนจะต้อนรับด้วยการบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารพื้นถิ่น ชมการแสดงฟ้อนรำบรู และจัดโปรแกรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เลือกตามความสนใจ เช่น เดินป่า ขึ้นภู ชมน้ำตก ป่าไม้ธรรมชาติ ศึกษาสมุนไพรและภูมิปัญญาในป่า ชมวิวดงผึ่งโขงไทย-ลาวจากยอดภูผา นั่งเรือชมวิวและวิถีคนบรูหาปลาสองฟากโขงไทย-ลาว และชมความสวยงามของแก่งพันโบก (หลุมใหญ่-น้อยของชั้นหินใต้น้ำโขงจำนวนมาก (มีการนับกันว่ามากถึง 9,000 หลุมหรือโบก) ที่โผล่ขึ้นอวดสายตาแก่ผู้มาเยือนเมื่อน้ำแห้งในฤดูร้อน) ทั้งนี้การท่องเที่ยวของชุมชนยังขาดการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุม ชาวบรูหลายคนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม การท่องเที่ยวชุมชนยังจำกัดอยู่ในกลุ่มวงศ์วานเครือญาติการเมือง ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานท้องถิ่น ขาดการสร้างภาคีเครือข่ายโดยเฉพาะเอกชน ที่ชาวบรูสะท้อนผ่านแบบสอบถามว่า การสนับสนุนจากภาคเอกชน อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.87$, $SD = 0.97$) ทั้งที่กลุ่มทุนเข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ ผ่านการซื้อที่ดิน สร้างรีสอร์ท (บางรีสอร์ทอยู่เกือบจรดปากทางเข้าหมู่บ้านบรู) โรงแรม และเปิดร้านอาหาร และระยะหลังสุด ชุมชนแม้จะอยู่ในพื้นที่ชายแดนห่างไกลยังได้รับผลกระทบจากพิษโควิด 19 ปิดชุมชนงดการท่องเที่ยว ทำให้ตอนนี้ การท่องเที่ยวชุมชนค่อนข้างที่จะอ่อนล้าลง

หลังทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา รัฐไทยผลักดันนโยบาย “กลุ่มบริหารงานยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด” เพื่อให้มีการรวมกลุ่มจังหวัด มีการประสานงานด้านงบประมาณและการพัฒนาพื้นที่ และช่วยให้เกิดกลุ่มการบริหารงานยุทธศาสตร์ วางกรอบทิศทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเป็นระบบ และร่วมกันแก้ไขปัญหาระหว่างจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ จังหวัดในพื้นที่อีสานบนหรือแอ่งสกลนครด้านตะวันออกได้รวมกลุ่มจังหวัดเป็นกลุ่ม “สนุก” คือ สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร พัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวความหลากหลายชาติพันธุ์โดยใช้คำว่า “ชนเผ่า” เป็นกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น พ่อเมืองนครพนมเชิญชวนนักท่องเที่ยวชมวิถีชีวิต 8 ชนเผ่า 2 เชื้อชาติ เสน่ห์ชุมชนจังหวัดนครพนม (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครพนม, 2564¹) จังหวัดมุกดาหารที่เคยเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับเขตปกครองจังหวัดนครพนมมาก่อน ดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวที่มีมิติความหลากหลายชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมไม่ต่างกัน โดยนำชนเผ่า 8 ชนเผ่า เป็นอัตลักษณ์พื้นถิ่นเชิงการท่องเที่ยว นอกจากนี้หน่วยงานรัฐจังหวัดมุกดาหารมีนโยบายให้แต่ละอำเภอแสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมเปิดการท่องเที่ยวจังหวัด ผ่านการจัดกิจกรรม “งานรวมไทยมุกดาหาร มะขามหวานชายโขง” ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นงานกาชาดประจำจังหวัดเพื่อประชาสัมพันธ์ของดีท้องถิ่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด ชาวบรูในอำเภอดงหลวงได้รับมอบหมายให้แสดงโช้ถึงบั้ง (แก่ง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 ธันวาคม 2566)² อย่างไรก็ดี โช้ถึงบั้งเป็นพิธีประจำของ

¹ ปัจจุบันมีการเพิ่มอีกหนึ่งชนเผ่า คือ ชนเผ่าไทยดาด รวมเป็น 9 ชนเผ่า 2 เชื้อชาติ

² ด้วยจริยธรรมการวิจัย การวิพากษ์วิเคราะห์เนื้อหาของบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอใช้ชื่อสมมุติสำหรับรายชื่อผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มชาติพันธุ์โส้ (โส้, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 พฤศจิกายน 2566) พิธีนี้มีการนำกระบั้งหรือ บ้องไม้ไผ่มากระแทกหรือกระทบกับพื้นให้เกิดเสียงดัง มักทำในพิธีกรรมเลี้ยงผีหรือพิธีเหยา ของคนโส้ โดยปกติในชีวิตประจำวัน ห้ามนำมากระแทกหรือเคาะเล่นให้เกิดเสียงดัง เพราะจะผิดผี ผิดฮีตผิดคอง ต้องทำในพิธีศักดิ์สิทธิ์ตอนทำพิธีกรรมเท่านั้น เมื่อครั้งกรมพระยาดำรงฯ เสด็จตรวจราชการหัวเมืองอุดรธานี ชาวโส้เคยนำโซ้ถึงบั้งออกแสดงรับเสด็จต่อหน้าพระพักตร์ ที่เมืองกุมภมาลย์ (กรมศิลปากร, 2564, น. 153-155) ปัจจุบันคือ อำเภอกุมภมาลย์ จังหวัด สกลนคร การแสดงครั้งนั้นกลายเป็นภาพจำ/ภาพแทนที่ผลิตซ้ำต่อสาธารณะในวงกว้าง เสมือนเป็นอัตลักษณ์ของชาวกะโซ้/โส้ ซึ่งมีการผลิตซ้ำการแสดงโซ้ถึงบั้งมาจนถึงทุกวันนี้ ในการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร คนบุรุษที่ดงหลวงที่ถูกรับรู้ว่าเป็นชา เมื่อได้รับมอบ ให้แสดงพิธีโซ้ถึงบั้ง พวกเขาได้ประดิษฐ์และสวมแสดงพิธีดังกล่าวที่เป็นวัฒนธรรมของโส้ แม้ว่า เขตอำเภอดงหลวงจะมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายทั้งบุรุษ โส้³ และผู้ไท และมีความเป็นไปได้ ที่บุรุษกับโซ้จะเกิดการผสมผสานกัน เนื่องจากเป็นกลุ่มตระกูลภาษากะตูดิด้วยกัน เกณี เจอร์รี่ (2528) ได้ศึกษาเปรียบเทียบภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์กุ่มย บรู และโซ้ พบว่า บรูและโซ้ อยู่ในกลุ่ม ตระกูลภาษากะตูดิ มีระบบเสียงคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด จนเขาได้เสนอว่า บุรุษกับโซ้ ควรจัดเข้าด้วยกันให้เป็นอีกแขนงหนึ่งแยกจากกลุ่มกุ่มย แต่ความเหมือน ความแตกต่าง และ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ก็มิได้ถูกพิจารณาจัดระบบจำแนก ถึงที่สุดแล้ว ด้วยJoyหรือนโยบายที่มอบหมายมา คนบุรุษก็ค้นคว้าข้อมูลผสมกับการจินตนาการออกแบบ แสดง “โซ้ถึงบั้ง” (แม้จะยอมรับว่า ลำบากใจ เพราะไม่รู้ว่าจะแสดงอย่างไร อีกทั้งพวกเขา ไม่เคยเห็นโซ้ถึงบั้งมาก่อน แม้แต่ในสมัยรุ่นปู่ย่าตายาย) ในวงสนทนากลุ่ม ชาวบุรุษคนหนึ่ง ที่ ได้เข้าร่วมแสดงกิจกรรมเปิดการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร บอกเล่าว่า “พวกผมจำลอง การเกี่ยวพาราสีของชายหนุ่มหญิงสาวประกอบเพลง พร้อมกับนำไม้ไผ่มาเคาะกับพื้นให้เกิด เสียงดังเป็นจังหวะ (เก็ง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 พฤศจิกายน 2566) จนได้ “โซ้ถึงบั้ง” ในแบบฉบับดงหลวงที่เสมือนเพิ่งสร้างอย่างสดใหม่ ในแง่นี้ คนบุรุษไม่มีพื้นที่แสดงความเป็นบุรุษ ด้วยตัวเอง แต่ต้องซ่อนเร้นไว้ภายใต้โซ้ถึงบั้ง จนถึงปัจจุบันนี้ โซ้ถึงบั้งก็ได้กลายเป็นศิลปะ ประเพณีที่แสดงอัตลักษณ์ของอำเภอดงหลวง เมื่อมีการแสดงการท่องเที่ยว คนบุรุษในอำเภอดงหลวงก็จะนำโซ้ถึงบั้งออกแสดง ในฐานะอัตลักษณ์ถิ่นและเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลาย ของ “ไทยมุกดาหาร” (สุจิตต์ จันทร์สาขา, ม.ป.ป.) โดยที่ “ไทย” ยังเป็นการเล่นคำที่นับเป็น ยุทธวิธีของกระบวนการทำชาติพันธุ์ให้กลายเป็นไทยในฐานะตัวตนพลเมืองไทยอย่างมีนัยสำคัญ

³ การใช้คำว่า “โซ้” ชาวโส้เองไม่ยอมใช้คำนี้ เพราะสื่อนัยถึงสิ่งของหรือโซ้ตรวน ที่จริงคำนี้มาจาก “ทุร” = โทุร แต่คนไทยหรือคนลาวมักออกเสียงเป็น “ซุ” (เช่น ทราย ออกเสียงเป็นซา) ชาวโส้เห็นว่า ควรเป็น คำว่า “ทุร” หรือไม่ก็ “โส้” ซึ่งคำหลังนี้ถูกใช้แพร่หลาย และเจ้าของวัฒนธรรมเองก็ใช้ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึง ขอใช้คำว่า “โส้” ตามที่เจ้าของวัฒนธรรมใช้ แต่อาจจะมีการใช้คำว่า “โซ้” ตามคนนอก เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า คนนอกรับรู้พวกเขาด้วยชื่อเรียกชาติพันธุ์อย่างไร

ดังที่ “คำขวัญของมุกดาหารตอนหนึ่งว่า “แปดเผ่าชนพื้นเมือง” ได้แก่ เผ่าไทยอีสาน ผู้ไทย ไทยบรู (ไทยข่า) ไทยบรู (ไทยกระโซ่) ไทยกะเลิง ไทยแสก ไทยย้อ ไทยกุลา” (สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร, 2565, น. 7-8; องค์การบริหารส่วนจังหวัดมุกดาหาร, 2565, น. 11) ซึ่งแต่ละอำเภอ กลุ่มชาติพันธุ์ได้ถูกคัดแยกแยะกันแยกกันพัฒนาออกมา นำเสนออัตลักษณ์เชิงการท่องเที่ยวจังหวัด ดังที่ว่า “ประเพณีของชนเผ่าที่ควรอนุรักษ์ พื้นฟู และยังคงมีอยู่ในปัจจุบันเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว คือ ประเพณีเปิดบ้าน ประเพณีบุญสง่าเฮือ ประเพณีแห่กัณฑ์หลอน พิธีกรรมโซ่ถึงบั้ง พิธีเหยา พิธีบายศรีสู่ขวัญ การรำเดี่ยวหัวดอนตาล การรำภูไท (ผู้ไทย) การลำผญา เป็นต้น” (องค์การบริหารส่วนจังหวัดมุกดาหาร, 2565, น. 11)

น่าสนใจว่า ลักษณะแบบนี้ได้เกิดเพียงอำเภอดงหลวง แต่ในอำเภออื่นเมื่อเผชิญกับโจทย์หรือนโยบายเดียวกันก็ถูกเรียกร้องหรือร้องขอให้แสดงอัตลักษณ์แบบใดแบบหนึ่งซึ่งรัฐอาจจะมีส่วนกำหนด กรณีอำเภอหนึ่งถูกให้แสดงอัตลักษณ์ “ไทยข่า” อันเป็นภาพแทนทางวัฒนธรรมที่เพิ่งสร้างหรือประดิษฐ์ เพราะไทยข่าไม่ใช่กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่จริง เป็นชื่อเรียกชาติพันธุ์แบบเหมารวมที่เกิดขึ้นโดยการประดิษฐ์สร้าง ทั้งคำว่า “ข่า” เป็นชื่อเรียกเหมารวมที่ผู้ปกครองและคนนอกสร้างขึ้นจากสถานะทางสังคมของพวกเขาก็ถูกขูดรีดตกเป็นเบี้ยล่าง-ไพร่-ทาสในโครงสร้างการปกครอง (จิตร ภูมิศักดิ์, 2556) โดยที่แต่ละกลุ่มมีชื่อเรียกชาติพันธุ์รวมถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงของตนเอง เช่น บรู โส้ กะเลิง กูย ตะโอย ละเวน

การแสดงภาพแทนทางวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยวดังกล่าว ยังสะท้อนย้อนกลับมาเป็นกรอบครอบงำหรือกำกับให้กลุ่มชาติพันธุ์แสดงตัวตนไปตามภาพแทนนั้น ๆ เสมือนแสดงภาพแทนความเป็นจริงทางวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยวหรือคนนอก ทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมไทยพื้นถิ่น โดยมีคนไทยเป็นผู้คิดไว้ มีไทยข่า ข่า หรือชนเผ่าต่าง ๆ เป็นไทยพื้นถิ่นที่มีอยู่ในชนบทหรือพื้นที่ห่างไกล สะท้อนการข่มเน้นความเป็นไทยที่คิดไว้แบบมีช่วงชั้น อัตลักษณ์ที่หยิบยื่นหรือส่งมอบให้ (เช่น ไทยข่า ชนเผ่าต่าง ๆ) จึงสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งการสร้างภาพแทนเหมารวมทำนองนี้เป็นสิ่งที่ชนชั้นนายทุน รัฐบาลตกทอดมาจากอาณานิคมตะวันตก ในการสร้างภาพแทนหรือภาพลักษณ์ของชาวป่าหรือชาวเขาขึ้น เป็นการสร้างภาพแทนหรือภาพลักษณ์จากการตีแค้นแค้นบางอย่างออกมาจากลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม แล้วเหมารวมเป็นชาวป่า ชาวเขาเป็นภาพแทนที่มาจากฐานความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมและเชื้อชาติ การสร้างภาพได้ถูกจดจำ ถูกทำให้เป็นภาพที่ง่ายขึ้น มีความแตกต่างอย่างชัดเจนสุดขีด เป็นการสร้างภาพแทนที่เข้ากับที่คาดหวัง (ปีเตอร์ เอ แจ็คสัน, 2566, น. 103) สจิวต์ ฮอลล์ ได้อธิบายถึงยุทธวิธีการสร้างภาพแทน คือ การแยกขั้วระหว่างความปกติและความผิดปกติออกจากกัน ความผิดปกติมีนัยของการเป็นอื่น (Hall, 1977) ไทยข่า ข่า หรือชนเผ่า จึงเป็นความไม่ปกติหรือเป็นอื่น เป็นภาพลักษณ์ที่มีความเป็นอื่นแต่ก็ถูกผนวกให้เป็นไทยแบบมีลำดับชั้น

การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวย่อมมีผลกระทบทั้งบวกและลบ ที่ผ่านมามาดูเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวที่ทำให้ความเป็นชาติพันธุ์ถูกเบียดขับตกอยู่ในภาพลักษณ์ที่สร้างหรือหยิบยื่นมอบให้ สะท้อนอคติของความเป็นอื่นที่เคลือบคลุมไว้ภายใต้การส่งเสริมการท่องเที่ยวและความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น สังคมไทยยังไม่ก้าวข้ามอคติทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะการเหมารวมด้วยป้ายชื่อ “ชื่อเรียกชาติพันธุ์” หรือภาพแทนและภาพลักษณ์ที่คาดหวัง กระทั่งการท่องเที่ยวมีส่วนที่ทำให้วัฒนธรรมประเพณีซึ่งมีความหมายในเชิงคุณค่านามธรรมทางจิตวิญญาณให้ลดลงเหลือเพียงรูปธรรมที่เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า วัฒนธรรมประเพณีที่เคยมีความเคร่งขรึม ศักดิ์สิทธิ์ หรือเข้มข้นเชิงคุณค่าทางความเชื่อและวิถีชีวิต ถูกลดทอนให้เหลือเพียงสินค้าหรือรูปแบบที่ฉาบฉวยเชิงการแสดง นำมาประดิษฐ์ให้ดูแปลกหูแปลกตาหรือน่าสนใจเชิงการท่องเที่ยว

แต่กระนั้นก็ดี การท่องเที่ยวยังเป็นพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้เข้ามาฉวยใช้ ปรับตัวต่อรอง รวมถึงพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นประโยชน์หรือรายได้ทางเศรษฐกิจ ในกรณีของการปรับตัวต่อรอง กลุ่มชาติพันธุ์บุรีรัมย์ได้สร้างพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural space) นำเสนอตัวตนในบริบทการท่องเที่ยว คนบุรีรัมย์บอกว่าตัวเองเป็นใคร มีความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างไร เป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่ไม่จำเป็นต้องอายหรือปกปิดเหมือนดังในอดีตที่เคยถูกครอบงำด้วยอคติชาติพันธุ์ ทั้งในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนบุรีรัมย์สร้างพลังชุมชนและรายได้ทางเศรษฐกิจ ชุมชนบุรีรัมย์กลุ่มออกแบบการท่องเที่ยว ดังนี้ 1. ต้อนรับคณะฯ พากราบนมัสการรอยพระพุทธรูปที่วัดภายในชุมชน 2. ชมการสาธิตกลุ่มอาชีพ วิถีชีวิต และภูมิปัญญา ได้แก่ กลุ่มจักสานกระติบข้าว 1,500 บาท กลุ่มจักสานเสื่อ 1,500 บาท กลุ่มยาสมุนไพร 1,500 บาท 3. อาหารกลางวัน 100 บาท/ท่าน 4. ที่พักโฮมสเตย์ 300 บาท/คืน/คน (มีอาหารเช้า 1 มื้อ และมีบริการให้แขกใส่บาตรในช่วงเช้า) 5. บายศรีสู่ขวัญผูกข้อต่อแขน (จัดเตรียมพานบายศรีสู่ขวัญ) 1,500 บาท 6. แสดงวัฒนธรรมชาวไทยเผ่าบุรี 3,200 บาท 7. อาหารเย็นเผ่าบุรี 150 บาท/คน (ใหญ่, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 มกราคม 2567) รวมกิจกรรมทั้งหมดนี้ประมาณ 9,750 บาท โดยขึ้นต่อจำนวนนักท่องเที่ยว กิจกรรมหรือขั้นตอนทั้งหมดนี้ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ตามความเหมาะสมหรือความต้องการของตนเอง

การปรับตัวเชิงการท่องเที่ยวทำให้กลุ่มชาติพันธุ์บุรีรัมย์ได้รู้ฝึกฝน อนุรักษ์ และทบทวนวัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา และวิถีชีวิต กรณีนี้ ชาวบุรีรัมย์พยายามเก็บรักษาและถ่ายทอดภาษาบุรีให้กับลูกหลาน ซึ่งมีส่วนทำให้เห็นคุณค่าและความหมายวัฒนธรรมตนเองท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง ในการตอบแบบสอบถาม ชาวบุรีจัดให้ภาษาเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, $SD = 0.43$) กว่าข้ออื่น ๆ ที่จะนำมาส่งเสริมการท่องเที่ยว

การปรับตัวทางวัฒนธรรมอย่างผสมผสานทำให้ทุนทางวัฒนธรรมของชาวบุรีมีลักษณะน่าสนใจเชิงการท่องเที่ยวอย่างเฉพาะตัว เช่น งาน “บุรีไฮ ไทโซ” เป็นพิธีไฮประตูลำแบบลาวที่รับเข้ามาผสมผสานกับพิธีเลี้ยงผีเดือนสาม ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้อำนวยพรแก่คน ข้าว นา

สัตว์เลี้ยว ยังใส่ขาว และจัดให้เป็นวันรวมใจของพี่น้องไทยบรู มีการแสดงการพ้อนรำของแต่ละคุ้มหมู่บ้าน และแสดงพิธีกรรมลงเหยา บุญบั้งไฟ ที่จัดขึ้นในเดือน 6 อย่างเป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากนำเอาประเพณีบุญผะเหวดมารวมเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้บุญเดือน 4 และเดือน 6 เป็นพิธีเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญ (ขณะที่คนอีสานจะจัดแยกกัน) สะท้อนการปรับตัวรับวัฒนธรรมพุทธศาสนาลาวมาปรุงแต่งและตีความอย่างเลื่อนไหลและผสมผสาน โดยจะทำพิธีเลี้ยวผีตามจารีตแล้วจัดงานบุญบั้งไฟแบบลาว และแห่พระเวศด้วยขบวนพ้อนรำบรู พิธีเลี้ยวบ้าน พิธีนี้ทำการเลี้ยวผีสูงสุดประจำชุมชนก่อนทำการเกษตร จัดคล้ายบุญบั้งไฟ มีการนำเขมาดินหม้อหุงข้าวมาทาตามร่างกาย ตีหมาก ไล่เล่นสนุกสนานจับกันโยนลงโคลนตม ทูทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้น่าสนใจและเป็นเอกลักษณ์เชิงการท่องเที่ยว ในปี 2567 จังหวัดมุกดาหารได้สนับสนุนงบประมาณก่อนได้เข้าสภทบจัดงาน “บรูไฮ ไทโซ” เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่า ชาวบรูแสดงประเพณีวัฒนธรรมที่อิงกับพุทธศาสนาแบบประชานิยม (popular Buddhism) อันมีนัยต่อการสร้างการยอมรับในท้องถิ่นและรัฐ พร้อมกับแสดงความเป็นพลเมืองไทยอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น การแสดงวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยวแสดงนัยที่คนบรูมีพื้นที่ทางสังคมถูกยอมรับการมีตัวตนและเป็นพลเมืองไทยไปพร้อมกัน โดยนัยนี้ กระแสการท่องเที่ยวเป็นอีกมิติหนึ่งที่ได้เข้ามาสร้างพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม ให้กลุ่มชาติพันธุ์ นำเสนออัตลักษณ์หรือตัวตนอย่างภาคภูมิใจแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต (ที่พวกเขาเคยถูกดูถูก) แม้ว่าอคติทางชาติพันธุ์ในสังคมไทยยังมีแรงเฉื่อย ไม่ได้หมดไปอย่างสิ้นเชิงก็ตาม ในอีกแง่หนึ่ง ได้ขยายกระบวนการทัศน์ให้ผู้คนยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้มากขึ้น เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้ชาติพันธุ์ที่ถูกกดทับหรือถูกมองด้วยความเป็นอื่นได้เผยแสดง มีที่ทางหรือพื้นที่แสดงตัวตนอย่างหลากหลาย

ชาวบรูได้แปรทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวผ่านสัญลักษณ์วัฒนธรรมหลายมิติ พวกเขาเชื่อมต่อและสร้างเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ข้ามพื้นที่ (อุบล-มุกดาหาร-สกลนคร) ไปมาหาสู่กัน เชื้อเชิญกันให้เข้าร่วมพิธีกรรมหรือกิจกรรมสำคัญประจำปี อันเป็นการแสดงออกถึงความเป็นบรูที่เรียกว่า “วิลไฮ ไทบรู” (พวกเราชาวบรู) เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ในวงสนทนาเวทีกลุ่ม ชาวบรูต่างพื้นมาร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลวัฒนธรรม พวกเขาอดหวังถึงการจัดกิจกรรมบรูสัมพันธ์ “วันบรูโลก” เชื้อเชิญชาวบรูต่างพื้นที่เข้าร่วม และแลกเปลี่ยนสร้างความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันทางชาติพันธุ์ ซึ่งนับเป็นทุนทางสังคม (อันมีอยู่ตั้งแต่ในระดับชุมชนเป็นต้นมา) ชุมชนบรูถือว่า มีทุนทางสังคมมีระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาช่วยเหลือกัน โดยในแบบสอบถามยังพบ การให้ความสำคัญในเรื่องทุนทางสังคม โดยเฉพาะเครือญาติกับการพึ่งพาช่วยเหลือและการไว้วางใจกันอยู่ในระดับที่มาก ($\bar{X} = 4.16$, $SD = 0.53$) ซึ่งคนบรูมักจะนำเสนอตัวตนว่า บรูเป็นคนซื่อ พึ่งพาช่วยเหลือกัน บรูเหมือนกันจะไม่ทิ้งกัน (เกียรติศักดิ์ บังเพลิง, 2558) ในแง่นี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยทุนทางสังคม ทุนทางสังคมของชาวบรูก็นับว่า

มีความพร้อมที่จะทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยสร้างการมีส่วนร่วมใช้ระบบความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ชุมชน และเครือญาติ

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและทุนนิยม ชาวบรูคงไม่อาจโดดเดี่ยวลำพัง ตัดขาดจากกระแสความเปลี่ยนแปลง ทั้งวิถีชีวิตของคนบรูในปัจจุบันก็เลื่อนไหลเคลื่อนย้ายไปตามโลกที่ไร้พรมแดน ในแง่นี้ ชาวบรูต้องปรับตัวกับการพัฒนาพื้นที่เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมจนคนทั่วไปที่ถูกกระแสความเปลี่ยนแปลงเข้าท่วมทับ การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์นำไปสู่การเห็นความเป็นมนุษย์และความเป็นชาติพันธุ์อย่างเคารพ ย่อมเป็นสิ่งที่มีความหมายหรือคุณค่ากับกลุ่มชาติพันธุ์บรู

การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (sustainable tourism) นับว่าเป็นการพัฒนาพื้นที่และผู้คนรวมถึงวัฒนธรรมและธรรมชาติให้เกิดคุณค่าเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักองค์การท่องเที่ยวแห่งสหประชาชาติแล้ว (UNWTO) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความต้องการและผลประโยชน์ของคนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยตระหนักถึงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม วิถีชีวิต และขีดความสามารถของสิ่งแวดล้อม (“Sustainable tourism,” 2024) และต้องไม่เป็นการท่องเที่ยวที่เข้าไปทำลายคุณค่าที่วามานั้น เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียม

การจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์บรูจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบรูทุกระดับทั้งผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มองค์กรสังคมภายในชุมชน เช่น อสม. กลุ่มจักสาน กลุ่มหาลปลา ผู้นำศาสนา ปราชญ์ชุมชน ครู นักเรียน ตลอดจนประชาชนทั่วไป เพื่อฟังเสียงของชุมชนอย่างทั่วถึง ทั้งนี้ควรสำรวจความต้องการของชุมชน ตลอดจนสำรวจสังคมและวัฒนธรรมของชาวบรูเพื่อประเมินศักยภาพ โอกาส ปัญหา และอุปสรรค ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่ออุดช่องโหว่ช่องว่าง ที่จะนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียม หรือการขาดการมีส่วนร่วม ทั้งควรมีการติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการท่องเที่ยวเพื่อปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังที่ชาวบรูได้สะท้อนว่าการประเมินผลการจัดกิจกรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.02$, $SD = 1.05$) การท่องเที่ยวทำนองนี้นับเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนซึ่งมีผลไม่เพียงแต่เศรษฐกิจ แต่ยังนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่และการธำรงชาติพันธุ์แก่เจ้าของวัฒนธรรมด้วย ดังที่ กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ (2564, น. 75-91) ศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ได้เห็นถึงการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นยุทธวิธีที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางการจัดการหลากหลายขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

ในแต่ละพื้นที่ชุมชนบรูเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ วิถีทัศน์ น้ำตก ภูเขา ป่าไม้ หรือภูมิปัญญาที่หลากหลาย ทรัพยากรเหล่านี้คนบรูเคยอยู่ร่วมและใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต จนพัฒนาเป็นจิตสำนึกการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ผ่านการออกแบบกฎระเบียบและยึดครองในการควบคุมจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ภูจำนักรับเป็นที่อยู่ผู้สูงสุด

การเข้าไปตัดไม้จากป่าแห่งนี้เป็นสิ่งต้องห้าม หากจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เช่น ตัดไม้ไผ่มาสานกระติบข้าว ก็ต้องบอกกล่าว (ขอบ) ฝั่จ้านักก่อน ทั้งยังมีภูมิปัญญาการรักษาป่า เช่น ไม่ตัดไม้ไผ่จนหมดกอ ตัดไว้ให้เหลือหน่อหรือต้น 3-4 ลำ หรือแม้แต่ก่อนทำการผลิต ชาวบรูต้องทำพิธีเลี้ยงฝั่ก่อนเพื่อที่จะขออนุญาตแผ้วถางเตรียมแปลงดินเพาะปลูก การท่องเที่ยวชาติพันธุ์จึงควรเชื่อมโยงคนและวัฒนธรรมกับทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อพัฒนาพื้นที่อย่างเชื่อมโยง และคำนึงถึงขีดความสามารถหรือศักยภาพของพื้นที่ที่จะตอบสนองความสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับคนและวัฒนธรรมไปพร้อมกัน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะทำให้ชาวบรูได้รักษาทรัพยากรวัฒนธรรมและธรรมชาติไปพร้อมกับการเปิดรับความเปลี่ยนแปลงโดยไม่สูญเสียรากเหง้าวัฒนธรรมหรือตัวตนให้คนรุ่นหลังได้สืบต่อ เป็นการสร้างการยอมรับความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2561-2580) ที่รัฐไทยได้กำหนดแผนพัฒนาสังคมให้มีความเสมอภาค มีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง มีพื้นที่การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ เป็นการสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ทั้งยังสัมพันธ์กับการส่งเสริมและพัฒนาคน (ทุกกลุ่ม ทุกสังคม ทุกช่วงวัย) ถือเป็นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ที่จะกลายเป็นพลเมืองดี ทั้งในฐานะพลเมืองของสังคมไทยและสังคมโลก (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561)

อย่างไรก็ดี การท่องเที่ยวชาติพันธุ์เกี่ยวข้องกับทุนนิยม การทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า การช่วงชิงผลประโยชน์ และอำนาจการเมืองของการจัดการการท่องเที่ยว ในแง่นี้ การท่องเที่ยวที่สร้างการมีส่วนร่วมจากเจ้าของวัฒนธรรมทุกระดับ ไม่ทำลายความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน นักท่องเที่ยวเคารพและคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลาย ความเสมอภาค เชื่อมโยงกับบริบทหรือเงื่อนไขของการดำรงชีพและสิ่งแวดล้อม นับเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและกลุ่มชาติพันธุ์แบบมีส่วนร่วม เจ้าของวัฒนธรรมได้รู้พื้นทบทวนและรักษามรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาของตนอย่างภาคภูมิใจ นักท่องเที่ยวเรียนรู้ เข้าใจ และเห็นคุณค่าวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ตามหลักองค์การท่องเที่ยวแห่งสหประชาชาติ (UNWTO) อันจะทำให้ชาติพันธุ์ไม่ถูกทำให้เป็นสินค้า ลดทอนความเป็นมนุษย์ กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่และวัฒนธรรมได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนแ่งมุมมองจากนักท่องเที่ยว เป็นการเรียนรู้ระหว่างกัน ทั้งยังเสริมความรู้การจัดการท่องเที่ยวเพื่อนำไปปรับตัว ใช้ประโยชน์ และจัดการท่องเที่ยวในลักษณะยั่งยืนและสร้างสรรค์ ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ นอกจากจะช่วยให้นักท่องเที่ยวเข้าใจวัฒนธรรมด้วยประสบการณ์ตรงแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตหรือการทำงานของตนภายหลังได้ด้วย

การท่องเที่ยวชาติพันธุ์อย่างยั่งยืนต้องกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม มีระบบการบริหารจัดการกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน ที่คนในชุมชนตรวจสอบได้อย่างโปร่งใส กระจาย

ผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกชุมชนอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ การท่องเที่ยวชาติพันธุ์อาจนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมประดิษฐ์ ซึ่งวัฒนธรรมประดิษฐ์นั้นเป็นเรื่องปกติ เพราะทุกอย่างล้วนเกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์ได้ทั้งสิ้น แต่การประดิษฐ์นั้นมีนัยอย่างไรต่างหากที่สำคัญ ในกรณีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรประดิษฐ์บนฐานของการเรียนรู้ และการระลึกรู้ (cognition) ของกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่หลุดลอยไปจากรากเหง้า อัตลักษณ์ และการระลึกรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เห็นกระบวนการประกอบสร้างวัฒนธรรม ความเป็นมา เก่า ใหม่ ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลง ไม่ยึดโยงความเป็นของแท้ (authenticity) ทางวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์อย่างตายตัว (Upton, 1996, pp. 1-7) กลุ่มชาติพันธุ์จึงจะไม่ถูกแช่แข็งหรือตกลอยในภาพแทนวัฒนธรรมประดิษฐ์อันกลวงเปล่าที่คนหรือหน่วยงานภายนอกหยิบยื่นให้

การสร้างภาคีเครือข่ายในการจัดการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะหน่วยงานรัฐจำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาการศึกษา เรียนรู้ และทำความเข้าใจลักษณะชาติพันธุ์อย่างครบถ้วน ก่อนส่งเสริมหรือจัดการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์หรือสร้างภาพลักษณ์หรือป้ายชื่อวัฒนธรรมใด ๆ ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ อันจะกลายเป็นกรอบที่ทำให้ความเป็นชาติพันธุ์หยุดนิ่งไม่เห็นมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งอาจซ่อนเร้นอคติหรือความเป็นอื่นไว้ภายใน

การส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังกล่าวจะส่งผลต่อการเกาะเกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและแสดงศักยภาพการปรับตัวเชิงการท่องเที่ยวได้ ทำให้ชาวบรูไม่ตกหล่นจากขบวนการเปลี่ยนแปลง เกิดกระบวนการเรียนรู้ว่า “ชาติพันธุ์คือคน” ที่ตอบสนองหรือปะทะปฏิสัมพันธ์กับเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง ย่อมตอบรับกับความเจริญ สินค้า เงินตรา หรือทุน สื่อ และเทคโนโลยี มีความหวัง ความปรารถนา (พัฒนา กิตติอาษา, 2555) หรืออยากมีโอกาสชีวิตที่สำเร็จทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นการเข้าใจพลวัตชาติพันธุ์ตามที่เป็น ไม่โรแมนติก แช่แข็งให้กลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในชั่วตรงข้ามที่แตกต่าง กล่าวให้ถึงที่สุดไม่ควรเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างภาพโรแมนติกทางชาติพันธุ์ หรือเคลือบคลุมซ่อนเร้นอคติชาติพันธุ์ไว้ภายใน แต่ควรเปิดพื้นที่การเรียนรู้เข้าใจความแตกต่างหลากหลายสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นจริง

7. สรุป

แม้ทุนทางสังคมวัฒนธรรมและการปรับตัวในบริบทการท่องเที่ยว ทำให้ชาวบรูจำลองตนเองไปตามภาพลักษณ์ที่คาดหวัง ถูกทำให้เป็นการท่องเที่ยวหรือทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าภายใต้วาทกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมความหลากหลายสังคมวัฒนธรรมและพัฒนาเศรษฐกิจ ไม่นับว่า ภาพแทนเชิงการท่องเที่ยวยังผลิตซ้ำอคติวัฒนธรรมที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย แต่ในอีกด้านหนึ่ง ชาวบรูปรับตัวต่อรองรับพื้นที่ให้กับตัวตนทางวัฒนธรรมในเวทีการท่องเที่ยว แต่หากส่งเสริมให้ชาวบรูปรับตัวอย่างเป็นผู้กระทำการที่ระลึกรู้ (cognitive)

ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะรัฐ ใช้ความรู้ทางวิชาการศึกษา เรียนรู้และทำความเข้าใจลักษณะชาติพันธุ์ เพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดระบบจำแนกชาติพันธุ์หรือส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยความเคารพเจ้าของวัฒนธรรม ใช้แนวการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชาวบรูไนได้ค้นหาประวัติศาสตร์ความเป็นมา สืบรวจองค์ประกอบและพิธีกรรมของตน สร้างการมีส่วนร่วม เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของวัฒนธรรมเรียนรู้คุณค่าของกันและกัน ตลอดถึงการสร้างระบบการจัดการและการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม สร้างกลไกการติดตามประเมินผลเพื่อปรับแก้และพัฒนาให้ต่อเนื่อง หน่วยงานและภาคีภายนอกช่วยสนับสนุนเผยแพร่เอกลักษณ์ทางด้านภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อและพิธีกรรมกลุ่มชาติพันธุ์ นับได้ว่ามีส่วนสะท้อนย้อนกลับให้กลุ่มชาติพันธุ์ทบทวน ปรับตัว ประกอบสร้างอัตลักษณ์ รักษาจิตสำนึกชาติพันธุ์ (ท่ามกลาง กระแสความเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมปรับเปลี่ยนไปสู่ภาวะการกลายเป็น (becoming) ที่อาจสูญเสียลักษณะทางชาติพันธุ์หรือถูกกลืนกลายวัฒนธรรม) นับเป็นคุณูปการให้ชาติพันธุ์ โดยเฉพาะคนรุ่นหลัง เห็นความสำคัญวัฒนธรรมและความเป็นชาติพันธุ์ เพราะอย่างน้อยการเป็นตัวตนของตัวเอง (ผ่านภาษา ชื่อเรียกชาติพันธุ์ ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี) เป็นสิ่งที่น่าสนใจ หรือมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อาจก่อรูปปฏิบัติการหรือการกระทำที่หลากหลายทั้งการรื้อฟื้น อนุรักษ์ เห็นคุณค่า หรือพยายามจะประกอบสร้างวัฒนธรรมให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงโดยในแง่แล้ว การปรับตัวทางวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงมีส่วนทำให้เกิด “ชาติพันธุ์ธารง” เปิดพื้นที่ให้ชาติพันธุ์ได้แสดงความเป็นผู้กระทำการปรับตัวต่อสู้ต่อรองกับการเปลี่ยนแปลง ธารงชาติพันธุ์ได้อย่างพลวัต

เอกสารอ้างอิง/References

- กรมศิลปากร. (2564). *เอกสารเสด็จตรวจราชการเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ร.ศ. 119-131 (พ.ศ. 2443-2455)*. กรมศิลปากร, สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- กัญญารัตน์ แก้วกมล, นิตติคุณ ท้าวทอง, สุวิทย์ รสรีน, อนุศิษฐ์ เพชรเชนทร์, อมรรัตน์ รัตนสุภา, และ จันทร์ศม์ ภูติธริวัฒน์. (2564). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม*, 11(1), 75-91.
- เกนี เจอร์รี่. (2528). *การศึกษาระบบเสียงภาษาทมิฬ บรู และโซในเชิงภาษาศาสตร์เปรียบเทียบ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository.
- เกียรติศักดิ์ บังเพลิง. (2558). *ชุมชนชาติพันธุ์ “บรู” ร่วมสมัยบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: วิถีชีวิตและการปรับตัวทางวัฒนธรรม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. Thammasat University Digital Collections.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2556). *ประวัติความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ*. ภาพพิมพ์.
- จิตรกร โพธิ์งาม. (2536). *โลกทัศน์ของชาวบรู บ้านเวินบึก อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชนาธิป บุญยเกตุ. (2541). *การเรียนรู้และการขัดเกลาชนชาติพันธุ์บรู : มุมมองทางสังคม-วัฒนธรรมและบทบาทหญิงชาย*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ชนิดา เสี่ยมไพศาลสุข. (2550). *ปีแยร์ บูร์ดิเยอ : เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์*. คบไฟ.
- ชวตี โกศล. (2561). การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ*, 6(2), 64-73.
- ชาร์ลส์ เอฟ คายส์. (2552). *แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย* (รัตนา โตสกุล, ผู้แปล). ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. (ต้นฉบับพิมพ์ปี 1967).
- ดารณี พลอยจั่น. (2559). ทุนทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้งกับกลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. *วารสารวิชาการนวัตกรรมการสื่อสารสังคม*, 1(7), 6-17.
- ดาร์เร็น เมตตาริกานนท์. (2546). *การเมืองสองฝั่งโขง : งานค้นคว้าวิจัยระดับปริญญาเอกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. อีสาน พ.ศ. 2476-2494*. มติชน.
- ธงชัย วินิจจะกุล (2546). *ชนพวกอื่นในแดนตน*. *ฟ้าเดียวกัน*, 1(1), 90-94.

- ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ และ สี พึ่งป่า. (2523). *พจนานุกรมบริว-ไทย-อังกฤษ (A Bruu-Thai-English dictionary)*. โครงการวิจัยภาษาไทยและภาษาพื้นเมืองถิ่นต่าง ๆ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิติ ภาวครพันธุ์. (2558). *ชวนถกชาติและชาติพันธุ์*. ศยามปัญญา.
- บงกช เจนชัยภูมิ, กิรติพร จูตะวิริยะ, และ จักรพันธ์ ชัดชุมแสง. (2560). เรื่องเล่าจากวังเวียง : ทูทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ท่องเที่ยว. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันติพล*, 3(1), 150-159.
- ปีเตอร์ เอ. แจ็คสัน. (2566). *เทวา มนตรา คาถา เกจิ : ไสยศาสตร์ยุคใหม่กับทุน(ไทย)นิยม* (วิราวรรณ นฤปิติ, ผู้แปล). มติชน.
- พนัส ดอกบัว. (2553). *เครือข่ายข้ามพรมแดนรัฐชาติของกลุ่มชาติพันธุ์บริว บ้านท่าล้ง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี]. Ubon Ratchathani University Portal site for E-Thesis & E-Research.
- พนิตสุภา ธรรมประมวล และ กาสัก เตชะนันทมาก. (2566). การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจชุมชนของชมรมโฮมสเตย์เพื่อนเกษตร อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 40(1), 65-83.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2555). *สู่ถิ่นอีสานใหม่. ใน อภิชาติ จันทรแสง (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์นอกขอบ (น. 75-171). อินทนิล*.
- พิสิฐ บุญไชย. (2545). ชาวบริวจังหวัดมุกดาหาร. *วารสารรักษ์ศิลป์*, 2(2), 5-17.
- พุมภักดิ์ พูลลาภ. (2555). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บริวกรณีศึกษา ตำบลกกตูม อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช]. STOU IR : Sukhothai Thammathirat Open University Intellectual Repository.
- ไพฑูรย์ โพธิสว่าง. (2554). *การทำวิจัยทางสังคมหลักการปฏิบัติวิธีปฏิบัติและสถิติ*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ภัททิยา ยิมเรวัต. (2525). ระเบียบ : งานบุญของชาวบริว. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 2(2), 85-93.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548). อ่าน 'วัฒนธรรมชุมชน' วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน. *ฟ้าเดียวกัน*.
- ยุพา อุทานนตรี. (2539). *ประเพณี พิธีกรรมของชาวบริวบ้านเวินบัก ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- รุจิภาส บุญสำเร็จ และ สันติธร ภูริภักดี. (2564). ทูทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าสำหรับการ กำหนด กลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 21(2), 7-18.
- วิธวิทย์ ประสานศักดิ์ทวี, จารุวรรณ ขำเพชร, และ กัมปนาท บริบูรณ์. (2560). การจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชนเผ่าญ้อ. *วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฯ สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(2), 110-123.
- ศิริจิต สุนันตะ. (2556). สถานการณ์โต้แย้งเรื่องพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 32(1), 5-30.
- สมใจ ศรีหล้า. (2550). กลุ่มชาติพันธุ์ข่า-มู : การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 3(1), 73-113.
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์. (2559). ชาติพันธุ์ข้ามรัฐ วิชาการข้ามพรมแดน. *วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 9(1), 15-48.
- สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. (2565). *แผนพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร (พ.ศ.2561-2565) ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565*. สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครพนม. (2564). *พ่อเมืองนครพนมเชิญชวนนักท่องเที่ยวชมวิถีชีวิต 8 ชนเผ่า 2 เชื้อชาติ เส้นห่มชุมชนจังหวัดนครพนม*. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครพนม. <https://nakhonphanom.cdd.go.th/2021/02/27>
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580*. สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. (2556). *การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)*. องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- สุรจิตต์ จันทรสาขา. (ม.ป.ป.). *รวมเผ่าไทยมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร*. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2567, จาก <https://www.finearts.go.th/storage/contents/2020/08/file/QXfuThzCsh0PXvMeAUvL0ZuksQsW6sbReGTZZB05.pdf>
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และ สุจริตลักษณ์ ดีผดุง. (2547). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดมุกดาหาร. (2565). *ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดมุกดาหาร*. องค์การบริหารส่วนจังหวัดมุกดาหาร, กองศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม.
- เอกวิทย์ จิโนวัฒน์. (2526). *การศึกษาเปรียบเทียบการสร้างคำในภาษาขุยมุ และโซ่ [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]*. Chulalongkorn University Intellectual Repository.

- Bourdieu, P. (2014). *The social structures of the economy*. Cambridge, Polity.
- Condominas, G. (1990). *From Lawa to Mon, from Saa' to Thai: Historical and anthropological aspects of Southeast Asian social spaces* (S. Anderson, M. Magannon, & G. Wijeyewardene, Trans. & G. Wijeyewardene, Ed.). Department of Anthropology, Research School of Pacific Studies, Australian National University.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.
- Keyes, C. F. (1967). *Isan: Regionalism in Northeastern Thailand* (Cornell-Thailand Project, Interim Reports Series, No. 10). Southeast Asia Program, Department of Asian Studies, Cornell University.
- Keyes, C. F. (1966). *Peasant and nation: A Thai-Lao village in a Thai state* [Unpublished doctoral dissertation]. Cornell University.
- Keyes, C. F. (1975). *Kin-Groups in a Thai-Lao community in Chang and persistence in Thai society*. Cornell University press.
- Leach, E. (1964). *Political Systems of Highland Burma*. The Athlone press.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Seidenfaden, E. (1952). The Kui people of Cambodia and Siam. *The Journal of the Siam Society (JSS)*, 39(2), 144-180.
- Turnbull, S. M., Vanholsbeeck, F., Locke, K., & O'Neale, D. R. J. (2019). Bourdieu, networks, and movements: Using the concepts of habitus, field, and capital to understand a network analysis of gender differences in undergraduate physics. *PLoS ONE*, 14(9), 1-28.
- Upton, D. (1996). Ethnicity, authenticity, and invented traditions. *Historical Archaeology*, 30(2), 1-7.
- Sustainable tourism. (2024, November 17). In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_tourism